

Hromadné občanské řízení soudní a jeho specifika z pohledu jednotlivých procesních subjektů

ANEŽKA JANOUŠKOVÁ*

Collective proceedings and their specifics from the perspective of procedural subjects

Abstract: The presented article deals with the relationship between the new Act on Collective Proceedings and the Code of Civil Procedure, through the lens of the basic procedural subjects acting in collective proceedings. It examines to what extent the Code of Civil Procedure applies to the role, as well as the rights and obligations of the procedural subjects and where the most significant differences lie. Attention is paid to the position of the court, as well as the position of the plaintiff and the defendant in collective proceedings. The article also discusses other actors that may be encountered in ordinary civil court proceedings or, on the contrary, exclusively in class actions.

Keywords: collective proceedings, class action, representative action, procedural subject, court, plaintiff, defendant

DOI: <https://doi.org/10.71372/VITW1120>

Zavedení kolektivního soudního řízení do českého civilního práva procesního

Začátkem července 2025 uplyne rok od okamžiku, kdy nabyl účinnosti zákon č. 179/2024 Sb., o hromadném občanském řízení soudním (dále jen „zákon o hromadném občanském řízení soudním“ nebo „z. h. ř.“). Uvedený zákon nejenže úspěšně transponoval směrnici o zástupných žalobách na ochranu kolektivních zájmů spotřebitelů¹ z listopadu roku 2020 (dále jen „směrnice o zástupných žalobách“), především však zavedl do civilního práva procesního dlouho očekávanou novinku spočívající v umožnění plnohodnotného kolektivního soudního řízení. A byť je zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění (dále jen „o. s. ř.“ nebo „občanský soudní řád“) jedním z nejčastěji novelizovaných právních předpisů v České republice, jenž se mění opravdu často,² představuje přjetí zákona o hromadném občanském řízení

soudním asi největší posun v oblasti civilního procesu za posledních nejméně 15 let.

Ačkoliv lze hromadné občanské řízení soudním charakterizovat jako civilní sporné řízení,³ vyznačuje se určitými specifiky, která jej od běžného nalézacího sporného řízení podle občanského soudního řádu odlišují. Toto nové řízení přineslo několik dosud neznámých institutů,⁴ obsahuje nové neurčité právní pojmy⁵ a počítá s řadou dílčích procesních odchylek.⁶ Vyvolává tak nepochybně řadu otázek, s nimiž se bude muset aplikační praxe v nejbližších letech vypořádat.

S ohledem na omezený rozsah nemůže být v možnostech této statě pojednat o všech procesních odlišnostech hromadného řízení, tento článek se tak zaměří na jednu konkrétní oblast, a sice oblast procesních subjektů hromadného řízení. Konkrétněji se pak článek bude snažit rozebrat vybrané odchylky týkající se postavení, resp. práv a povinností soudu, žalobce a žalovaného.

* Autorka působí jako odborná asistentka na Katedře občanského práva Právnické fakulty UK a dále jako vedoucí oddělení civilního práva procesního a správního soudnictví na odboru legislativním Ministerstva spravedlnosti. Všechny zde zmiňované myšlenky a názory vyjadřují osobní postoje autorky. Článek vznikl v rámci projektu Cooperatio na Karlově univerzitě v Praze (obor právo). E-mail: janouskova@prf.cuni.cz.

¹ Plným názvem Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1828 ze dne 25. listopadu 2020 o zástupných žalobách na ochranu kolektivních zájmů spotřebitelů a o zrušení směrnice 2009/22/ES [online]. 15. 3. 2025. Dostupné na < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A32020L1828> >.

² Např. jen v roce 2023 se jej dotklo 5 novel a v roce 2024 dalších 5 změnových zákonů.

³ JANOUŠKOVÁ, A. a kol. *Zákon o hromadném občanském řízení soudním. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2024, § 1, m. č. 13.

⁴ Např. zvláštní procesní subjekt – tzv. zúčastněný člen skupiny podle § 10 z. h. ř.

⁵ Podobný skutkový a právní základ ve smyslu § 15 písm. d) z. h. ř.

⁶ Viz např. § 46 z. h. ř.

Obecně k problematice

Subsidiarita občanského soudního řádu a specifika hromadného řízení

Pro vztah zákona o hromadném občanském řízení soudním a občanského soudního řádu je třeba vyjít z § 3 z. h. ř. Aplikace obecného civilně-procesního kodexu je založena na obecné subsidiaritě; pravidla obecné úpravy se použijí i v hromadném řízení, nestanoví-li speciální zákon jinak.

Jak již bylo zdůrazněno výše, hromadné řízení podle zákona č. 179/2024 Sb. je ve svém základu civilním sporným řízením, a proto není důvod, aby se na postup v tomto řízení včetně úpravy procesních subjektů neuplatnil v co nejširší míře právě občanský soudní řád. Nicméně i přes řadu společných rysů jsou zde některé zvláštní okolnosti, které vyvolávají potřebu modifikací. Týká se to i úpravy jednotlivých subjektů a dalších osob, které vstupují do jednotlivých fází hromadného řízení.

První takovou okolností je samotná povaha hromadného řízení jakožto řízení, v němž se mohou projednávat až tisíce tvrzených práv nebo oprávněných zájmů jednotlivců, ve spojení s účelem, který toto řízení sleduje (zajistit efektivní a hospodárné projednání velkého počtu stejnorodých nároků v jediném procesu).⁷ Je kupříkladu zřejmé, že pokud by v takovém řízení bylo každému z jednotlivců přiznáno plnohodnotné postavení účastníka, nebylo by možné jej vést a dokončit v souladu s požadavky práva na spravedlivý proces, zejména potřebou vydat konečné rozhodnutí v přiměřené lhůtě.⁸

Druhou příčinou odchylek je skutečnost, že zákon o hromadném občanském řízení soudním na řadě míst transponuje požadavky unijní směrnice o zástupných žalobách. Právě unijní předpis totiž zúžil uvážení českého zákonodárce a přiměl ho k přijetí pravidel odchylných od občanského soudního řádu. V oblasti subjektů hromadného řízení je to pak v první řadě požadavek na žalobce v hromadném řízení a práva a povinnosti členů skupiny podle čl. 7 odst. 6 této směrnice.⁹

Tři odlišné kategorie

Z hlediska klasifikace jednotlivých aktérů hromadného řízení a jejich vztahu k obecné právní úpravě občanského soudního řádu mám za to, že v hromadném řízení můžeme identifikovat tři skupiny, u nichž se prolínání obecné a zvláštní úpravy projevuje jinak.

V první skupině nalezneme základní procesní subjekty každého soudního řízení, tj. soud a účastníky řízení. Uvedená skupina se vyznačuje tím, že její zástupce dobře známe z běžného občanského soudního řízení a ani hromadné řízení se bez nich neobejde. Nicméně zákon o hromadném občanském řízení soudním u nich upravuje dílčí odchylky, jimiž je třeba obecnou úpravu v souladu s § 3 z. h. ř. modifikovat.

Do druhé skupiny patří naprostá většina osob zúčastněných na řízení, jako jsou svědci, znalci či tlumočníci.¹⁰ U nich totiž zákon o hromadném občanském řízení soudním žádné odchylky nezakotvuje, a proto se na jejich postavení v hromadném řízení použijí bez dalšího pravidla občanského soudního řádu.¹¹ Výjimku do určité míry vytváří pouze otázka zástupce žalobce, neboť tím může být jedinec advokát, a navíc je zde zastoupení povinné (srov. § 14 z. h. ř. zakládající advokátní přímus),¹² nebo hrozba vyšší pokuty u osoby, která nesplnila ediční povinnost (§ 72 z. h. ř.). Samotné postavení advokáta jako zástupce žalobce nebo třetí osoby, které se ukládá v hromadném řízení ediční povinnost, však odlišné není.

Na opačné straně je potom poslední, třetí kategorie osob zapojených do hromadného řízení, do níž patří dva speciální subjekty hromadného řízení, s nimiž se v klasickém sporu podle občanského soudního řádu vůbec nsetkáme. Prvním z nich je zúčastněný člen skupiny podle § 10 z. h. ř., jehož roli nelze v žádném případě zaměňovat s obecným institutem vedlejší intervence podle občanského soudního řádu.¹³ Druhým zvláštním subjektem je pak podle zvláštní úpravy kolektivního procesu správní orgán a subjekt mimosoudního řešení sporů, jimž zákon přiznává roli podobající se postavení tzv. přítele soudu (*amici curiae*).¹⁴ Postavení těchto osob řeší výhradně zákon o hromadném občanském řízení

⁷ Důvodová zpráva k návrhu zákona o hromadném občanském řízení soudním, str. 33–35 [online]. 15. 3. 2025. Dostupné na <<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=523&CT1=0>>.

⁸ Pražák, Vlčková in JANOŠKOVÁ, c. d., § 11, m. č. 1.

⁹ Srov. čl. 7 odst. 6 ve spojení s body 36 a 37 Preambule směrnice o zástupných žalobách.

¹⁰ Janoušková in JANOŠKOVÁ, c. d., § 7, m. č. 7.

¹¹ Ibid., § 8, m. č. 7.

¹² Balarin in JANOŠKOVÁ, c. d., § 14, m. č. 1.

¹³ Výslovně již § 10, srov. v podrobnostech HAMULÁKOVÁ in Janoušková, c. d., § 10, m. č. 1 a 2.

¹⁴ Janoušková in JANOŠKOVÁ, c. d., § 12, m. č. 5 a 6.

soudním a aplikovatelnost obecných pravidel občanského soudního řádu nepřipadá zásadně v úvahu.¹⁵ Výjimku představuje snad jen otázka procesní subjektivity a procesní způsobilosti, včetně pravidel o zastupování před soudem, byť i zde je podle mého názoru třeba uchýlit se k určitým změnám.¹⁶

Na dalších řádcích se s ohledem na omezený rozsah tohoto článku zaměřím výhradně na první z výše uvedených kategorií, tj. na základní procesní subjekty v hromadném řízení s důrazem na vybrané odlišnosti v jejich postavení od obecných pravidel občanského soudního řádu.

Základní procesní subjekty v hromadném řízení a specifika jejich postavení v hromadném řízení

Vybraná specifika postavení soudu

Hromadné řízení je řízením soudním, a soud v něm proto hraje klíčovou roli.

První odlišnost v postavení soudu patrná přímo ze zákona se týká § 6 z. h. ř. (srov. *a contrario* § 9 a § 84 a násl. o. s. ř.). K projednání hromadných žalob na našem území je v prvním stupni příslušný výhradně Městský soud v Praze. Přestože jde o odchylku od občanského soudního řádu, nejedná se o první podobnou úpravu u nás. Speciální věcnou a místní příslušnost u jediného soudu zakotvuje také např. § 6 zákona č. 221/2006 Sb., o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví a ochraně obchodního tajemství (i v tomto případě též shodou okolností u Městského soudu v Praze).¹⁷

Shodně s názory, které zaznívají v zahraničí,¹⁸ se dále kloním k tomu, že by měl soud v hromadném řízení oproti standardnímu občanskému soudnímu procesu hrát více aktivní roli. Je žádoucí, aby soud v rovině tzv. mikromanagementu (nebo též „case managementu“) vedl jednotlivé další aktéry kolektivního procesu k tomu, aby bylo projednání hromadné žaloby rychlé a efektivní. Takovouto proaktivní roli soudce vyzdvihují ostatně i Modelová evropská pravidla civilního procesu. Hovoří např. o potřebě větších kompe-

tencí při zásahu do žalobního žádání či definici skupiny poškozených osob, což lze vnímat jako určitý průlom dispoziční zásady.¹⁹ Zákon o hromadném občanském řízení soudním uvedenou modifikaci nezmiňuje výslovně, vyplývá však podle mého názoru z potřeby zajistit hospodárný postup v hromadném řízení. Nepřímé náznaky pak spatřuji například v novém institutu plánu hromadného řízení ve smyslu § 44 z. h. ř., v otázce soudcovské koncentrace řízení (§ 46 odst. 1 z. h. ř.) nebo ve větší diskreci soudu při posuzování dispozičních úkonů žalobce (viz např. § 52 a § 53 z. h. ř.).

Poslední otázkou, kterou bych se chtěla zabývat, je vliv nové fáze o přípustnosti hromadné žaloby, která předchází samotnému meritornímu hodnocení případu, na postavení soudu. Již samotné předřazení řízení o přípustnosti hromadné žaloby věcnému projednání kolektivního sporu je poměrně revoluční novinkou, s níž dosud nemá občanské soudní řízení v této podobě žádné zkušenosti. Právě certifikace se přitom promítá i do postavení jednotlivých procesních subjektů, soud z toho nevyjímá. Vystává zde především otázka postavení soudu vůči zkoumání podmínek vyjmenovaných v § 15 z. h. ř. Nabízí se, že soud v rámci zkoumání přípustnosti hromadné žaloby postupuje jako při řešení procesních podmínek, tj. bez ohledu na aktivitu stran ověřuje naplnění předpokladů z moci úřední. Šlo by o dílčí prolomení zásady projednací (ve prospěch zásady vyšetřovací), která je jinak vlastní civilnímu spornému řízení.²⁰ Pražák s Vlčkovou nicméně dospívají k závěru, že k odlišnému postupu není důvod. Mají za to, že i předpoklady § 15 z. h. ř. a jejich zkoumání podléhají projednací zásadě a aktivitu ve vztahu k jejich prokázání, příp. vyvrácení nesou primárně účastníci hromadného sporu.²¹ Mám za to, že předstížené argumenty jsou validní, a s uvedeným závěrem se proto mohu ztotožnit [s výjimkou § 15 písm. a) z. h. ř., jehož naplnění soud v důsledku speciální úpravy § 8 odst. 2 z. h. ř. zkoumá z moci úřední]. Tím pochopitelně není dotčena povinnost soudu zkoumat i v hromadném řízení obecné procesní podmínky, bez jejichž naplnění není možné

¹⁵ Pražák s Vlčkovou dovozují, že na zúčastněného člena skupiny nelze uplatnit ustanovení směřující na účastníky, včetně např. možnosti žádat o ustanovení zástupce dle § 30 o. s. ř. – viz JANOŠKOVÁ, c. d., § 11, m. č. 1.

¹⁶ Tak i Hamuláková, která volá po modifikacích ve vztahu k problematice procesního nástupnictví (univerzální sukcese) během soudního řízení – JANOŠKOVÁ, c. d., § 10, m. č. 6 a zejména § 34, m. č. 5 až 7.

¹⁷ Viz též Horáček in JANOŠKOVÁ, c. d., § 6, m. č. 1.

¹⁸ Manual for Complex Litigation, *Federal Judicial Center*. Thomson – West, 2004, str. 12–13.

¹⁹ Čl. 218 a související zdůvodnění in ELI – UNIDROIT Model European Rules of Civil Procedure, str. 389 a násl. [online]. 15. 3. 2025. Dostupné na <https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_UNIDROIT_Model_European_Rules.pdf>.

²⁰ Lavický in LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád: Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, § 6, m. č. 8.

²¹ Pražák, Vlčková in JANOŠKOVÁ, c. d., § 17, m. č. 1.

hromadnou žalobu certifikovat, natož vydat meritorní rozhodnutí.

Vybraná specifika postavení žalobce

Jak bude ukázáno v této kapitole, největší odlišnosti při porovnání obecné a zvláštní úpravy se dotýkají právní úpravy strany žalující.

Na prvním místě je třeba nepochybně uvést omezení žalobního oprávnění pouze na velmi úzkou skupinu předem prověřených spotřebitelských neziskových organizací. Hromadné řízení ve věci samé může být vedeno pouze s žalobcem, který naplňuje požadavky § 8 z. h. ř.²² Žalobce sám přitom nemusí být nositelem tvrzených nároků, aby mohla hromadná žaloba ve věci samé uspět. Jedná se o konstrukci zvláštní procesní legitimace, která se ve standardním nalézacím sporném řízení vyskytuje jen velice zřídka.

Žalobce v hromadném řízení vystupuje vlastním jménem, avšak v zájmu zúčastněných členů skupiny. Při plnění svých úkolů je povinen jednat s řádnou péčí.²³ Zákon mu na bedra ukládá též povinnosti související s informováním o zahájení a vedením hromadného řízení.²⁴ Pokud stanovené povinnosti poruší, vystavuje se riziku odpovědnosti za případnou újmu zúčastněných členů skupiny.²⁵ Všechna uvedená pravidla nemají v občanském soudním řádu obdoby.

Odlišné je též řešení nedostatků zvláštní procesní legitimace. Zatímco podle všeobecně zastávaného názoru nauky vede absence procesní legitimace v civilním řízení ke ztrátě rozepře,²⁶ zde je důsledkem zastavení hromadného řízení [viz § 17 odst. 2 ve spojení s § 15 písm. a) z. h. ř.].

S otázkou aktivní procesní legitimace žalobce a ochranou práv zúčastněných členů skupiny souvisí též zvláštní úprava dopadající na situaci, kdy žalobce během hromadného řízení zanikl bez právního nástupce nebo jeho právní nástupce neodpovídá požadavku § 8 z. h. ř. Ustanovení § 107 o. s. ř. o procesním nástupnictví je modifikováno úpravou § 74 až 76 z. h. ř. Největší změna spočívá v tom, že pokud tu není vhodný procesní nástupce žalobce, musí se soud nejprve pokusit pro hromadnou žalobu nalézt jinou nezis-

kovou organizaci zapsanou na seznam oprávněných osob. Teprve pokud neuspěje, může řízení v důsledku nesplnění jedné z procesních podmínek zastavit.²⁷

Na zvláštní procesní legitimaci a z toho vyplývající povinnosti žalobce pak navazuje netypická úprava odměny, o níž si může žalobce požádat v hromadné žalobě a jejíž výše nesmí překročit 16 % z plnění přiznaného členům skupiny v rozsudku (§ 64 a násl. z. h. ř.).

Vedle souvislostí týkajících se omezeného okruhu potenciálních žalobců musí zaznít i poměrně významné omezení některých procesních úkonů žalobce, které ve srovnání s obecným procesním kodexem modifikuje projednací zásadu v neprospěch žalobce jako pána sporu. Týká se smíru, jakož i změny nebo zpětvzetí žaloby. Ve všech těchto případech zákon umožňuje soudu procesní úkon nepřipustit také z důvodu, že je nespravedlivý zejména s ohledem na zájem skupiny.²⁸

Poslední rozdíl oproti běžné právní úpravě, o kterém bude na tomto místě pojednáno, se týká zastoupení žalobce v hromadném řízení. Zákon z roku 2024 totiž zavádí pro žalující stranu advokátní přímus. Ustanovení § 14 z. h. ř. ukládá žalobci povinnost nechat se zastoupit právním zástupcem, přičemž tímto zástupcem může být na rozdíl od obecné úpravy (kupř. § 241 odst. 2 o. s. ř.) pouze praktikující advokát. Není-li žalobce právně zastoupen a nepodaří-li se tento nedostatek odstranit ani na výzvu soudu, je třeba hromadné řízení zastavit.²⁹

Vybraná specifika postavení žalovaného

Zatímco úprava právního postavení žalobce ve srovnání s obecnou úpravou vykazuje asi nejvýraznější odchylky, postavení žalovaného v hromadném řízení se od běžného soudního sporu liší jen minimálně.³⁰ I přesto tu určité rozdíly v právech a povinnostech jsou.

Vliv má předně oddělení certifikace hromadné žaloby. Tato úvodní fáze hromadného řízení totiž dává žalovanému oproti běžnému soudnímu řízení další prostředek, jehož prostřednictvím může usilovat o rychlé skončení nedůvodných, šikanózních či zjevně neopod-

²² Jedná se o osobu zapsanou na některý ze seznamů oprávněných osob ve smyslu § 25 odst. 2 zák. č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, v platném znění.

²³ Ust. § 9 z. h. ř.

²⁴ Srov. § 84 z. h. ř.

²⁵ V podrobnostech srov. Janoušková in JANOŠKOVÁ, c. d., § 9, m. č. 15 a násl.

²⁶ COUFALÍK, P. *Procesní legitimace v civilním sporném řízení*. Praha: C. H. Beck, 2019, str. 34.

²⁷ Srov. Petrov Křiváčková in JANOŠKOVÁ, c. d., § 74, m. č. 14.

²⁸ Srov. § 53 odst. 1, § 55 odst. 1 a § 56 odst. 1 z. h. ř.

²⁹ Balarin in JANOŠKOVÁ, c. d., § 14, m. č. 1.

³⁰ V podrobnostech srov. Janoušková in JANOŠKOVÁ, c. d., § 7, m. č. 19–26.

statněných hromadných žalob v co nejranější fázi hromadného řízení.³¹

Druhá odchylka od běžného sporu spočívá v možnosti požadovat prostřednictvím soudu po žalobci, aby předložil přehled zdrojů peněžních prostředků použitých na financování hromadné žaloby podle § 57 až 59 z. h. ř. Ani tento nástroj nemá v individuálním soudním řízení ve smyslu § 2 z. h. ř. obdoby.

Na druhou stranu musí žalovaný v případě úspěšné certifikace počítat i s negativními efekty spojenými s informováním o hromadném řízení ze strany žalobce i v oficiálním rejstříku soudem. V této souvislosti pak může žalovaný žádat soud, aby rozhodl o nepřiměřenosti uveřejňování informací o hromadném řízení a uložil žalobci povinnost se takového informování zdržet nebo odstranit závadný stav (§ 85 z. h. ř.).

Ani s jedním z těchto nástrojů se v obecném civilním řízení vedeném podle občanského soudního řádu nesetkáme. Je patrné, že výše uvedené rozdíly týkající se žalovaného pramení především ze snahy zamezit zneužívání hromadných žalob a omezit případné reputační riziko, které hrozí žalovanému při zahájení jakéhokoliv hromadného řízení.³²

Závěr

Podle § 3 z. h. ř. se na řízení o hromadných žalobách podpůrně aplikuje občanský soudní

řád. Uvedené východisko je logické, neboť hromadné řízení představuje jen specifickou odnož občanského soudního řízení sporného. Na předcházejících řádcích však bylo poukázáno na to, že obecná pravidla občanského soudního řádu podléhají mnohdy v hromadném řízení větším či menším modifikacím způsobeným především podstatou a účelem hromadného řízení, případně potřebou vyhovět představě unijního zákonodárce.

Odchylky mezi obecnou a zvláštní úpravou se nevyhnuly ani úpravě subjektů hromadného řízení. Shodně s civilním procesním řádem platí, že hromadné řízení nemůže existovat bez soudu, alespoň jednoho žalobce a alespoň jednoho žalovaného. Podrobnosti v jejich postavení se nicméně liší. Největší posuny jsme zaznamenali u nastavení pravidel regulujících postavení žalobce v hromadném řízení. Je to dáno skutečností, že žalobci se přiznává zvláštní procesní legitimace k podání žaloby a v řízení žalobce nehájí své vlastní zájmy, nýbrž primárně zájmy jiných osob, tzv. zúčastněných členů skupiny. Změny se však nevyhnuly ani postavení soudu a žalovaného. V prvním případě se tyto změny opírají především o potřebu zajistit efektivitu a účelnost projednávání hromadných žalob, ve druhém pak souvisejí zejména se snahou o zabránění zneužívajících nebo zjevně bezúspěšných kolektivních řízení.

³¹ Srov. též čl. 7 odst. 7 směrnice o zástupných žalobách.

³² Na toto riziko upozorňuje např. Šveřepová in ŠVEŘEPOVÁ, K. Fenomén hromadné žaloby jako projev proměny vnímání role práva v moderní společnosti. *Bulletin advokacie*, 2019, č. 4.